

El rescat dels silencis

Text > JOAQUIM NADAL I FARRERAS

L'estudi i la memòria de la Guerra Civil espanyola i les seves conseqüències és una font inesgotable de temes i enfocaments. La diversitat de les qüestions de caràcter ideològic i polític que s'hi dirimien; l'ofec de la República enclosa entre l'esmena a la totalitat que li feien les dretes organitzades i amb connexions amb el feixisme internacional, germànic i italià, i la pulsio revolucionària de la classe obrera insatisfeta amb la República mateixa van definir un conflicte de perfils molt dramàtics.

La bibliografia que ha generat el conflicte és inacabable i supera en molts casos la que va suscitar amb posterioritat la Segona Guerra Mundial, en gran part perquè la guerra d'Espanya tenia a tots els efectes un caràcter premonitori.

Malgrat aquesta abundància d'aproximacions, sempre queden aspectes inexplorats, i en alguns casos podem dir, fins i tot, que hi ha alguns angles morts

completament a les fosques, d'un silenci aclaparador. Trencar el silenci i posar llum a algun d'aquests angles morts és la feina que fa el llibre lluminós i emocionant de Gemma Busquets Ros: *Matrioixques sota les bombes: Regidores republicanes entre la guerra i l'exili*.

És un llibre a mig camí entre el periodisme d'investigació i la història oral, i és la fusió d'aquests dos camins metodològics, encara que defuig els estàndards convencionals de la literatura acadèmica. No hi ha notes ni bibliografia, però en el cos del text trobem el rastre del testimoni directe i indirecte, oral o documental, d'actors directes o indirectes del fil que l'autora vol cabdellar i descabdellar. L'elaboració mental dels interrogants, la recerca de respostes, les anades i vingudes per recompondre un mosaic de peces, de fragments, de retalls, de pedaços, ens condueixen per l'aventura intel·lectual, emocional i sentimental de l'autora mateixa davant dels personatges

que tracta de capturar i rescatar de l'oblit, del silenci, i de situar en el fris, en el fresc de la memòria.

La peça central la componen un conjunt de dones valentes i compromeses, la majoria de les quals vinculades a les Joventuts Socialistes Unificades de Catalunya, al Partit Socialista Unificat de Catalunya i, en menor grau, a Esquerra Republicana de Catalunya. D'aquest conjunt, dues esdevenen la frontissa entre la guerra i l'exili: Àngela Moñino Comas (Girona, 1913 - Perpinyà, 1996) i Angelina Compte Lliuró (Figueres, 1913 - Madrid, 1994), que van ser, respectivament, consellera regidora de Cultura i Propaganda i consellera regidora de Sanitat i Assistència Social de l'Ajuntament de Girona, constituït d'urgència el 28 de gener de 1939 amb Joan Ballesta com a alcalde. Era la voluntat *in extremis* de mantenir les institucions operatives en una situació desesperada, quan ja feia dos dies que Barcelona havia estat ocupa-

L'instant màgic del poema

Text > MIREIA LLEÓ I BERTRAN

Quim Vilar (Madremanya, 1955) ens obsequia un llibre bellíssim, compost de seixanta poemes en els quals els versos germinen i s'alcen empesos per la saba d'una terra amiga. L'autor tria un títol, *L'instant als ulls*, manllevat d'un vers de J. W. Goethe: «Fes com jo i mira, joiós de ser savi, l'instant als ulls!». I així ho fa, perquè es tracta d'una poesia que ens acompanya i que ens permet veure i mirar camins, marges, boscos, horts, fruits, plantes i camps. I veiem i mirem de molt a la vora tot el que l'autor, abans, ha trepitjat i tot allò de què s'ha alimentat. És una proximitat en què la veu i l'escriptura neixen de l'arrel fonda d'on germina el vers i la paraula, la falguera i el lligabosc, el fonoll i el bruc. Ressonen,

entre d'altres, les petjades de Vinyoli, enamorat de les terres gironines, des de Santa Coloma de Farners fins a Begur i altres paratges de l'Alt Empordà, la Cerdanya i el Ripollès. És en aquest contacte amb la natura i el compromís amb l'obra, generadora de pensament, i sovint des de la soledat, en què Vinyoli escriu i viu. Al poema «El boscater» llegim: «Cerco la deu, pregunto | sempre a les coses, però sempre | les bèsties del silenci vaguen mudes | al meu entorn, i pel camí del bosc | del pensament estèril, que m'endinsa | cap a la nit, al cor de les muntanyes | esquerp solitari, m'he perdut...».

Quim Vilar, mitjançant imatges extretes del paisatge, també se situa en el món i es fa paraula i vers, pensament

i memòria, desig i emoció. En un dels primers poemes de *L'instant als ulls* llegim: «T'escric un vers i canvia el món | i si el segueixo torrent enllà | el vers és aigua, és llera i camp; | si el ressegueixo pel mig del cel | el vers és núvol, ocell i estel; | si me l'invento, corriol de bosc, | el vers és arbre, llistó i aloc; | si a la roSELLA cerco l'instant | el vers, tan fràgil, sosté el meu cant. | T'escric un vers i canvia el món». Una dimensió a la qual aspira la poesia i l'art.

Al llibre hi ha lloc per a l'amor: «[...] Pèlags profunds, | olor d'absenta | ceps que tremolen: | que dorm la vinya | i et besa els ulls. | Quin glop de lluna! | Mel a la boca, | i gust de tu».

I encara: «Tres jardins. | O tres cels com d'estiu. | O tres cales [...] | Tres

da per les tropes franquistes i faltava menys d'una setmana per a l'ocupació de Girona, el 4 de febrer.

A partir de la memòria d'Anita Verdaguier (Girona, 1912 - Sarrià de Ter, 2020), Busquets estira el fil per anar teixint una història de dones polititzades, compromeses i activistes al partit o al Socors Roig. És el seu fil d'Ariadna: «No només perquè és el present que enllaça amb un passat desmemoriat. És la supervivent. Amb tota la càrrega del testimoni viu. Ella és la resistència davant l'inevitable». En una filigrana que entrellaça la trama i l'ordit, els fills rescatats amb peces disperses i la memòria de fills i nets reconstrueixen les biografies d'obreres de la Grober, de mestres, de modistes, que adoctrinen i escriuen a *Front* i que s'aboquen a un compromís individual i col·lectiu: «A la militància política també hi germina el feminisme». Al costat de les dues activistes regidores, és el cas de Joaquina Planas, Consol Garriga Pla, Margarida Font Clot, Anna Pujol Paraire, Laura Figuerola Comas, Sofia Gironella Ventura, Carme Simó Bosch, Emília i Magdalena Puerto Olivares i Lola Bruns Rabionet.

De Nita a Nita, des de la primera entrevista aclaridora a la darrera, l'autora ha anat descargolant el joc de nines russes i hi ha anat trobant els perfils femenins protagonistes que, a la segona i la tercera part, acompanya amb els noms dels homes que els fan de teló de fons, i dels llocs diversos i singulars de tota la geografia mundial (de Tampico a Moscou, passant per Tolosa de Llenguadoc) que defineixen l'escenari de molts dels drames viscuts i acumulats. No cal dir que Gemma Busquets és conscient que «Sempre hi haurà noms pendents [...]». Tots són en si mateixos memòria».

Com a colofó, la quarta part és una reflexió sobre el pòsit de la història, les lliçons del passat i la necessitat de preservar i promoure els valors inestimables que van costar la vida a tantes persones.

Som davant d'una peça d'orfebreria que s'ha de degustar de manera pausada i amb els ulls ben oberts per captar la pulsio emocional de la memòria que les protagonistes van vetllar i, en un cert sentit, van saber transmetre, malgrat l'opressió

BUSQUETS, Gemma.
Matrioixques sota les bombes.
Girona: Llibres del Segle, 2024.
215 p.

de cada moment, als familiars, que s'han obert de cor i han plorat conjuntament la memòria de les mares i àvies que fins ara no han figurat en els llibres d'història.

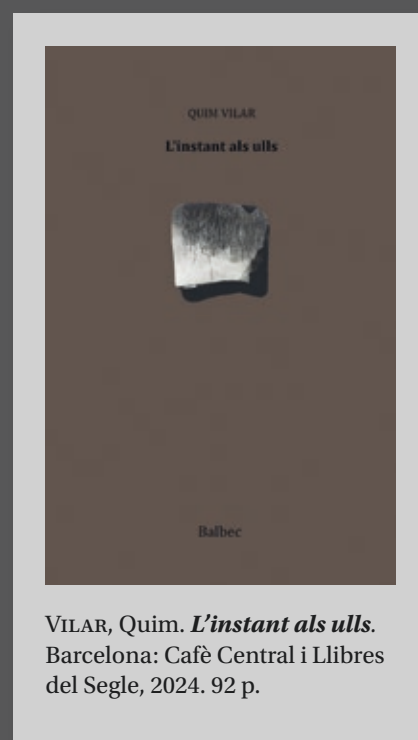
miralls. | O tres flors com tres dons. | O tres albes. | Tres amors | davant meu com tres llums | estimades».

Al poema «Gest» llegim: «Quan et recolzaves | damunt el meu braç | vaig pensar que sí... | Havies creat un espai serè, | talment un poema. | Dit el darrer vers | vam esdevenir | del tot invencibles».

Hi ha un domini rítmic al servei del sentit i de l'essència, que impregna *L'instant als ulls* d'una música constant, com un baix continu que sustenta cada composició. I la rima, quan cal, com en els sonets «Sentits», «Cucut» i «Olor», i en els heptasíl·labs apariats de «Signes» i «Clavellina». Però, sobretot, *L'instant als ulls* és una obra de generositat i d'una humana senzillesa.

El jo poètic sembla que es vulgui confondre amb el paisatge: «Ara soc un termener | que busca delerosament | fites amagades o perdudes: | marques oblidades que si no hi són | hi han estat. | Em reconec en cada camp | en cada marge, en cada pedra dreta | que em crida l'ull [...] | Deixo aquest poema | clavat a terra | amb versos termeners | perquè les seves propietats | limitin amb les meves | i contínuament es toquin».

L'instant als ulls es clou amb un poema llarg, «Poètica». La vida i la poesia com una mateixa cosa: «[...] Rasclino el passat i endreço el poema; | agenço el present i encorbat espero | que arribi el futur. Com el vi m'assento: | envelleixo amb ell i amb el vers fermento».

VILAR, Quim. ***L'instant als ulls.***
Barcelona: Cafè Central i Llibres del Segle, 2024. 92 p.